

ПЕРЕДУМОВИ УЧАСТІ ДЕРЖАВИ У ЦИВІЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

УДК 347:347.994

Вступ. У зв'язку із збройною агресією російської федерації проти України, фактично з'явилася нова категорія справ, яка пов'язана із відшкодуванням російською федерацією шкоди, яка заподіяна фізичним та юридичним особам. В багатьох випадках, про що свідчить аналіз судової практики, такі позови фізичними особами пред'являються не тільки до російської федерації, але й також до держави Україна.

З огляду на зазначене набули актуальності питання, які пов'язані загалом із передумовами участі держави у цивільних процесуальних правовідносинах та їх науково-теоретичне обґрунтування.

Постановка завдання. Проблематика передумов виникнення цивільних процесуальних правовідносин та процесуально-правового становища держави як суб'єкта цивільного процесуального права, неодноразово ставала предметом уваги у юридичній літературі, про що свідчать праці таких авторів як О.С. Захарова, С.С.Бичкова, К.В. Гусаров, В.В. Комаров, О. В. Підлубна, І.В. Андронов, Л. В. Діденко тощо, однак, що стосується саме передумов участі держави у таких правовідносинах, то це питання сьогодні є найменш дослідженим у юридичній літературі, що й обумовлює актуальність обраної тематики.

Результати дослідження. Цивільні процесуальні правовідносини як і правовідносини загалом, мають не тільки свої елементи, але й також передумови виникнення, зміни та припинення. Зокрема, М. Й. Штефан сутність передумов виникнення цивільних процесуальних правовідносин свого часу роз'яснював як обставини процесуально-правового характеру, наявність (відсутність) яких є необхідною для реалізації права на звернення до суду за захистом порушеного або оспорюваного суб'єктивного

матеріального права чи охоронюваного законом інтересу, тобто для відкриття справи в суді першої інстанції на стадіях апеляційного і касаційного провадження по перегляду рішень у зв'язку з нововиявленими та винятковими обставинами [12, с. 52].

Тобто на відміну від підстав, які становлять собою сам факт звернення до суду, передумови є обставинами, які необхідні для такого звернення [3, с. 178].

Традиційно в науці цивільного процесуального права, правовими передумовами виникнення цивільних процесуальних правовідносин, а також їх зміни та припинення, вважається норма цивільного процесуального права, цивільна процесуальна правоздатність та дієздатність, а також процесуальні юридичні факти.

Слід зауважити, що передумови виникнення цивільних процесуальних правовідносин, їх зміни чи припинення, є водночас й передумовами участі у цивільних процесуальних правовідносинах тих чи інших суб'єктів цивільного процесуального права, в тому числі й держави.

Так, норма цивільного процесуального права, будучи однією із передумов виникнення, зміни чи припинення цивільних процесуальних правовідносин в юридичній літературі розглядається як встановлені або санкціоновані державою загальнообов'язкові, формально визначені правила поведінки організаційно-процедурного характеру, які з метою регламентації порядку здійснення правосуддя в цивільних справах, закріплюють права й обов'язки учасників процесу та процедуру вчинення ними процесуальних дій, а також захищені від можливих порушень заходами державного примусу чи іншими процесуальними засобами.

При цьому до ознак, які характерними є виключно для норм цивільного процесуального права, відносять наступні: 1) встановлюються або санкціонуються компетентними органами держави Україна у вигляді правил поведінки самостійної галузі права; 2) спрямовані на виконання завдань цивільного судочинства – таких як охорона прав чи законних інтересів фізичних, юридичних осіб, держави або вчинення окремих процесуальних дій; покликані забезпечувати своєчасність, неупередженість і повноту розгляду та вирішення цивільних справ; 3) перебуваючи у тісному

взаємозв'язку з іншими галузями права, цивільно-процесуальні норми виступають засобами реалізації на практиці та захисту порушених чи оспорюваних прав суб'єктів матеріально-правових відносин; 4) цивільний процес, що виникає по конкретній справі, обслуговується не окремими нормами – щоразу залучається практично вся галузь цивільно-процесуального права, тобто повністю задіюється складна, внутрішньо узгоджена і цілісно структурована нормативна система; 5) характеризуються організаційно-процедурним характером, викладених у них приписів, які закріплюють детальну регламентацію (спосіб та послідовність вчинення, а також форму вираження результатів) усіх процесуальних дій учасниками судочинства, що розрахована на неодноразове використання в типових, повторюваних ситуаціях; 6) є загальнообов'язковими для всіх осіб (громадян України, іноземних громадян та осіб без громадянства, юридичних осіб тощо), які вступають чи залучаються до цивільного процесу на засадах юридичної рівності; 7) особливим адресатом норм цивільного процесуального права виступає судовий орган, який наділений владними (судовими) повноваженнями в процесі розгляду та вирішення цивільних справ; 8) дотримання норм цивільного процесуального права забезпечується різними правовими заходами (гарантіями), в тому числі цивільними процесуальними засобами захисту і відповідальності [7, с. 11, 12].

Отож, як впливає із наведеного, саме в нормі цивільного процесуального права визначається коло справ, які можуть розглядатися у порядку здійснення цивільного судочинства, судові процедури, а також процесуально-правове становище їх учасників. Так, згідно із ч. 1 ст. 19 ЦПК України, суди розглядають у порядку цивільного судочинства справи, що виникають з цивільних, земельних, трудових, сімейних, житлових та інших правовідносин, крім справ, розгляд яких здійснюється в порядку іншого судочинства.

Суди розглядають у порядку цивільного судочинства також вимоги щодо реєстрації майна та майнових прав, інших реєстраційних дій, якщо такі вимоги є похідними від спору щодо такого майна або майнових прав, якщо цей спір підлягає розгляду в

місцевому загальному суді і переданий на його розгляд з такими вимогами (ч. 1 ст. 19 ЦПК України).

Відповідно до ч. 2 ст. 19 ЦПК України цивільне судочинство здійснюється за правилами, передбаченими ЦПК України, у порядку наказного, позовного провадження (загального або спрощеного) та окремого.

Наказне провадження призначене для розгляду справ за заявами про стягнення грошових сум незначного розміру, щодо яких відсутній спір або про його наявність заявнику невідомо (ч. 3 ст. 19 ЦПК України).

Загальне позовне провадження призначене для розгляду справ, які через складність або інші обставини недоцільно розглядати у спрощеному позовному провадженні (2 абз. ч. 4 ст. 19 ЦПК України).

Окреме провадження призначене для розгляду справ про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав та інтересів особи або створення умов для здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав (ч. 7 ст. 19 ЦПК України).

Отож, як впливає із наведеного, в положеннях ст. 19 ЦПК України законодавець визначає не тільки коло справ, які з участю держави можуть розглядатися у порядку здійснення цивільного судочинства, але й відповідні судові процедури, які при цьому можуть судами застосовуватися для їх розгляду.

Слід зазначити, що в окремих випадках законодавець безпосередньо передбачає й процесуальне становище відповідних суб'єктів цивільного процесуального права в межах тих чи інших судових процедур. Це правило поширюється й на такого суб'єкта цивільного процесуального права як держава. Так, наприклад, згідно із ч. 2 ст. 48 ЦПК України позивачем і відповідачем можуть бути фізичні і юридичні особи, а також держава. Позов про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави подається та представництво держави в суді здійснюється прокурором Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (ч. 1 ст. 290 ЦПК України).

Отож, як впливає із наведеного, якщо в силу предметного та суб'єктного критеріїв цивільної юрисдикції вирішення тих чи інших справ, учасниками яких є держава, належатиме до компетенції судів цієї юрисдикції, то у цьому випадку держава стане учасником відповідної цивільної справи, володіючи при цьому процесуально-правовим становищем, яке впливатиме із специфіки того чи іншого виду цивільного судочинства. Інше питання - наскільки правова природа тих чи інших справ дозволить державі брати участь у їх розгляді.

Слід зауважити, що в нормі цивільного процесуального права визначаються й інші передумови участі держави у цивільних процесуальних правовідносинах, зокрема цивільна процесуальна правоздатність та дієздатність, а також процесуальні юридичні факти.

Цивільна процесуальна правоздатність та дієздатність як передумови участі держави у цивільних процесуальних правовідносинах у юридичній літературі, як правило, охоплюються поняттям цивільної процесуальної правосуб'єктності. Як зазначено О. Донченко та Т. Грекул-Ковалик, правосуб'єктність особи – це той ключ, за допомогою якого можна відкрити для особи багато правових дверей до здійснення її правових інтересів, відчужуваних і невідчужуваних прав [4, с. 136]. Правосуб'єктність, пише М.П. Курило, це процесуально-правова категорія, яка формується об'єктивно, незалежно від волі суду чи інших суб'єктів і виступає, з одного боку, гарантом доступу особи до правосуддя, а з іншого – відкриває особі шлях до набуття останньою процесуальних прав та процесуальних обов'язків, надаючи їй можливість бути учасником процесуальних правовідносин. Основними структурними елементами цього поняття є процесуальна правоздатність та процесуальна дієздатність [6, с. 589].

Загалом, під цивільною процесуальною правосуб'єктністю у цивільному процесуальному праві розуміють невід'ємну юридичну властивість суб'єкта, яка структурно складаючись із цивільної процесуальної правоздатності та дієздатності, виявляється у здатності суб'єкта вступати у цивільні процесуальні правовідносини, набуваючи відповідного цивільного процесуального правового

статусу учасника цивільного процесу (сторони, третьої особи, експерта, свідка та ін.).

При цьому до ознак, які характерними є для цивільної процесуальної правосуб'єктності відносять наступні : а) регламентована нормами цивільного процесуального права; б) має невід'ємний зв'язок з її носієм – майбутнім суб'єктом цивільних процесуальних правовідносин з відповідним цивільним процесуальним правовим статусом; в) ззовні виявляється у визначеній законом формі – «здатності» суб'єкта вступати у цивільні процесуальні правовідносини; г) належить, поряд із нормами цивільного процесуального права, до передумов виникнення цивільних процесуальних правовідносин, зокрема формування такого їх елементу, як зміст; г) є передумовою набуття цивільного процесуального правового статусу учасника цивільного процесу, у тому числі особи, яка бере участь у справах позовного провадження [2, с. 371-372].

Загалом поняття цивільної процесуальної правоздатності та дієздатності визначається не тільки у юридичній літературі, але й в цивільному процесуальному законодавстві. Так, згідно із ч. 1 ст. 46 ЦПК України цивільною процесуальною правоздатністю вважається здатність мати цивільні процесуальні права та обов'язки, яку мають усі фізичні та юридичні особи.

Відповідно до ч. 1 ст. 47 ЦПК України цивільною процесуальною дієздатністю вважається здатність особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати цивільні процесуальні обов'язки, яку мають фізичні особи, які досягли повноліття, а також юридичні особи.

Хоча у положеннях ст. ст. 46, 47 ЦПК України прямо й не згадується про державу як носія цивільної процесуальної правоздатності та дієздатності, однак це безпосередньо впливає з інших норм цивільного процесуального права, зокрема ч. 2 ст. 48 ЦПК України, а також ч. 4 ст. 58 ЦПК України.

Так, як уже зазначалося, згідно із ч. 2 ст. 48 ЦПК України позивачем і відповідачем можуть бути фізичні і юридичні особи, а також держава.

Держава, Автономна Республіка Крим, територіальна громада беруть участь у справі через відповідний орган державної вла-

ди, орган влади Автономної Республіки Крим, орган місцевого самоврядування відповідно до його компетенції, від імені якого діє його керівник, інша уповноважена особа відповідно до закону, статуту, положення, трудового договору (контракту) (самопредставництво органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим, органу місцевого самоврядування) або через представника (ч. 4 ст. 58 ЦПК України).

Крім того, в частині цивільної процесуальної правосуб'єктності норми цивільного процесуального права тісно пов'язані із нормами матеріального права. Зокрема, як передбачено ч. 1 ст. 170 ЦК України, держава набуває і здійснює цивільні права та обов'язки через органи державної влади у межах їхньої компетенції, встановленої законом.

У випадках і в порядку, встановлених законом, іншими нормативно-правовими актами, від імені держави у цивільних правовідносинах за спеціальними дорученнями можуть виступати фізичні та юридичні особи, органи державної влади, органи влади Автономної Республіки Крим та органи місцевого самоврядування (ч. 1 ст. 173 ЦПК України).

Це природньо, оскільки, як зазначено у юридичній літературі, якщо певний суб'єкт може приймати участь у матеріальних правовідносинах, набувати у них прав та обов'язків, то такий суб'єкт наділяється й правом та реальною можливістю захищати власні права у суді та особисто відповідати в суді за невиконання своїх обов'язків та порушення прав інших суб'єктів [1, с. 23].

Тому, держава як і інші суб'єкти цивільного процесуального права, повинна також володіти цивільною процесуальною правоздатністю та дієздатністю для того, щоб стати учасником відповідних цивільних процесуальних правовідносин.

Що стосується реалізації державою цивільної процесуальної правосуб'єктності, то як зазначено І. В. Андроновим, фактично, участь в судовому процесі органів державної влади, які представляють в суді інтереси держави, є нічим іншим, як самопредставництвом держави в суді [1, с. 24].

Аналогічна думка висловлена й іншими авторами. Зокрема, пише С. С. Бичкова, держава як суверенна, політико-територіаль-

на організація влади у суспільстві є абстрактно-формальною категорією, а тому дії відповідних органів державної влади від імені держави не можна вважати представництвом. Такі дії є діями самої держави, яка через свою юридичну природу не може реалізувати свій цивільний процесуальний правовий статус сторони цивільної справи іншим чином [2, с. 110].

Така позиція підтримується й в правозастосовчій практиці. Так, у справі за позовом особа 1, особа 2 до держави Україна в особі Кабінету Міністрів України, Державної казначейської служби України, Луганської обласної військово-цивільної адміністрації (Луганська обласна державна адміністрація), третя особа: російська федерація в особі уряду російської федерації, про стягнення майнової та моральної шкоди, спричиненої в результаті вчинення терористичних актів, Печерський районний суд м. Києва у рішенні від 23.04.2023 р. у справі № 757/64759/17-ц зауважив, що *щодо твердження відповідача про те, що Держава Україна в особі Кабінету Міністрів України є неналежним відповідачем, суд зазначає: відповідно до ч. 2 ст. 48 ЦПК України, позивачем і відповідачем можуть бути фізичні і юридичні особи, а також держава. Держава, територіальна громада приймає участь у справі через відповідний орган державної влади, орган місцевого самоврядування відповідно до його компетенції, від імені якого діє його керівник або представник (ч. 4 ст. 58 ЦПК України). Механізм представництва держави зумовлюється її внутрішньою побудовою: у цивільних відносинах носієм цивільних прав та обов'язків є держава, а виразником державного (публічного) інтересу - правомочні та зобов'язані особи. Виступаючи стороною у цивільній справі, держава є носієм цивільних процесуальних прав та обов'язків, у той час як виразником інтересів держави в суді та безпосередніми учасниками відповідних правовідносин, виступають уповноважені державою суб'єкти - органи державної влади, організації, посадові особи, яким держава делегує свої права та обов'язки, що закріплюються у відповідних нормативно-правових документах [9].*

Зокрема у постанові Великої Палати Верховного Суду від 25 березня 2020 року у справі № 641/8857/17 (провадження №

14-514цс19) вказано, що *держава діє у цивільних відносинах на рівних правах з іншими учасниками цих відносин (частина перша статті 167 ЦК України). Держава набуває і здійснює цивільні права та обов'язки через органи державної влади у межах їхньої компетенції, встановленої законом (стаття 170 ЦК України). У цивільному судочинстві держава бере участь у справі як стороною через відповідний її орган, наділений повноваженнями саме у спірних правовідносинах, зокрема і представляти державу в суді [8].*

Слід зауважити, що участь держави у цивільних процесуальних правовідносинах, може опосередковуватися не тільки органами державної влади, як це обумовлено в ч. 4 ст. 58 ЦПК України, але й також діями окремих посадових осіб, зокрема прокурорів.

Так, згідно із ч. 5 ст. 56 ЦПК України у разі відкриття провадження за позовною заявою особи, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб (крім прокурора), особа, в чий інтерес подано позов, набуває статусу позивача.

У разі відкриття провадження за позовною заявою, поданою прокурором в інтересах держави в особі органу, уповноваженого здійснювати функції держави у спірних правовідносинах, зазначений орган набуває статусу позивача. У разі відсутності такого органу або відсутності у нього повноважень щодо звернення до суду прокурор зазначає про це в позовній заяві і в такому разі прокурор набуває статусу позивача.

Як зазначено із цього приводу у юридичній літературі, прокурор виконує субсидіарну роль у захисті інтересів держави у цивільному судочинстві. Він не може за юридичною природою своєї діяльності розглядатись як уособлення держави як сторони у спірних матеріальних, а отже й процесуальних відносинах. Тому якщо прокурор зазначається в позовній заяві як позивач (у разі відсутності органу, уповноваженого здійснювати функції держави у спірних правовідносинах, або відсутності у нього повноважень щодо звернення до суду), він повинен вважатись фіктивним позивачем у розумінні застосування юридичної фікції як засобу юридичної техніки, коли для досягнення певної легітимної мети правового регулювання (у даному випадку для забезпечення уча-

сті в судовому процесі якогось суб'єкта на стороні позивача) позивачем називається особа, яка насправді за своєю юридичною природою ним не є. Тому на прокурора, який здійснює в суді захист інтересів держави, в усіх випадках поширюється передбачене ч. 1 ст. 57 ЦПК обмеження щодо права укладення мирової угоди [1, с. 27].

Що стосується процесуальних юридичних фактів як передумови участі держави у цивільних процесуальних правовідносинах, то під ними в науці цивільного процесуального права прийнято розуміти факти, з наявністю або відсутністю яких відповідна правова норма пов'язує виникнення, зміну або припинення процесуальних прав і обов'язків [11, с. 57].

Як відзначається І.А. Середницькою та О.В. Церковною, на відміну від норм цивільного процесуального права та цивільної процесуальної правоздатності і дієздатності, які є загальними передумовами виникнення, зміни і припинення цивільних процесуальних правовідносин, юридичні факти мають конкретний характер і є тією умовою, з наявністю або відсутністю якої норма цивільного процесуального права безпосередньо пов'язує виникнення, зміну або припинення цивільних процесуальних правовідносин. Для кожного окремого цивільного процесуального правовідношення, а також їх системи, вони індивідуальні, і є проявом норми цивільного процесуального права і цивільної процесуальної правоздатності і дієздатності, стосовно конкретної, чітко визначеної життєвої ситуації [10, с. 116].

Так, звертаючи увагу на умови, які є необхідними для виникнення процесуальних правовідносин (цивільну юрисдикцію, право- та дієздатність, відсутність рішення, що набрало законної сили, за тотожним позовом та ін.) І. С. Ярошенко зауважує, що вони є необхідними для виникнення правовідносин, але недостатніми. Без активної діяльності суб'єктів процесу, як зазначається автором, а саме: звернення позивача до суду, постановлення судом ухвали про відкриття провадження у справі цивільні процесуальні правовідносини не виникнуть. Так само без активних дій учасників процесу та суду правовідносини не зможуть розвиватися. Тобто, мають здійснюватися передбачені процесуальними

нормами юридичні факти-дії, що забезпечать рух процесу. Кожна із груп суб'єктів наділена специфічними правами та обов'язками. Їх реалізація передбачена цивільною процесуальною формою. На кожній стадії процесу. Вказані вище підстави, умови та активні дії сторін — це ті юридичні факти, які є підставою виникнення цивільних процесуальних правовідносин [13, с. 194-195].

Таким чином, поряд з двома іншими передумовами виникнення цивільних процесуальних правовідносин, процесуальні юридичні факти є наступною передумовою для участі держави у таких правовідносинах. Такими процесуальними фактами є звернення до суду із заявами, клопотання уповноважених органів державної влади чи відповідних посадових осіб в інтересах держави та відкриття судом провадження у справі. Провадження у справі судом може відкриватися й за заявами інших осіб, де держава буде відповідачем. Тому йдеться про юридичний склад як передумову участі держави у цих правовідносинах.

Отож, як впливає із наведеного, передумовами участі держави у цивільних процесуальних правовідносинах є норма процесуального права, процесуальна правосуб'єктність, а також процесуальний юридичний факт. В нормі цивільного процесуального права визначається коло справ, які можуть розглядатися у порядку здійснення цивільного судочинства з участю держави, судові процедури, а також процесуально-правове становище держави як учасника цивільної справи. Будучи носієм цивільної процесуальної правосуб'єктності, цивільна процесуальна правосуб'єктність держави, реалізується через її уповноважених органів влади (ч. 4 ст. 58 ЦПК України), а в окремих випадках і відповідних посадових осіб (ч. 4, 5 ст. 56 ЦПК України). Що стосується процесуальних юридичних фактів як передумови участі держави у цивільних процесуальних правовідносинах, то необхідно виходити із того, що у цьому випадку має йтися саме про юридичний склад.

1. Андронов І. В. *Держава як сторона у позовному провадженні. Прикарпатський юридичний вісник. Випуск 2 (43), 2022. С. 23-29.*
2. Бичкова С. С. *Цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження: Монографія. К.: Атіка, 2011. 420 с.*

3. Діденко Л. В. *Цивільно-процесуальні відносини: теоретичні аспекти : монографія.* Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2019. 390 с.
4. Донченко О., Грекул-Ковалик Т. *Правосуб'єктність як формальна властивість суб'єкта права.* *Юридичний вісник.* № 2. 2022. С. 131-138
5. Захарова О.С. *Цивільні процесуальні відносини в системі правових відносин в Україні.* *Вісник Академії адвокатури України.* Том 12, число 2 (33) 2015. С. 34-40.
6. Курило М.П. *Правосуб'єктність як процесуально-правова категорія. Проблеми цивільного права та процесу: матеріали наук.-практ. конф., присвяченій пам'яті професора О.А. Пушкіна (25 травня 2013 р.).* Х.: Харківський національний університет внутрішніх справ; Золота миля, 2013. С. 585-590.
7. Піддубна О. В. *Норми цивільного процесуального права: поняття, межі дії та реалізація в цивільному судочинстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03.* Київ, 2007. 28 с.
8. *Постанова Великої Палати Верховного Суду від 25 березня 2020 року у справі № 641/8857/17 URL: www.reyestr.gov.ua*
9. *Рішення Печерського районного суду м. Києва від 23.04.2023 р. у справі № 757/64759/17-ц URL: www.reyestr.gov.ua*
10. Середницька І.А., Церковна О.В. *Підстави й передумови виникнення цивільно-процесуальних правовідносин, їх зміна та припинення.* *Південноукраїнський правничий часопис.* 2023. № 3. С. 114-117.
11. *Цивільний процес. Підручник /С. В. Васильєв. К.: Алерта, 2019. 506 с.*
12. Штефан М. Й. *Цивільне процесуальне право України: академічний курс.* М. Й. Штефан. К. : Ін Юре, 2005. 624 с.
13. Ярошенко І.С. *Юридичні факти у системі цивільних процесуальних правовідносин.* *Правове регулювання економіки.* 2018. № 17. С. 189-199.

Олег Кузьмич. Передумови участі держави у цивільних процесуальних правовідносинах

Стаття присвячена аналізу процесуальних аспектів участі держави у цивільних процесуальних правовідносинах. Визначено, що передумовами виникнення цивільних процесуальних правовідносин є норма цивільного процесуального права, процесуальна правосуб'єктність та процесуальні юридичні факти. При цьому зауважується, що передумови виникнення цивільних процесуальних правовідносин є водночас і передумовами участі у таких правовідносинах тих чи інших суб'єктів права, у тому числі й держави.

Визначено, що передумовами участі держави у цивільних процесуальних правовідносинах є також норма процесуального права, процесуальна право-

суб'єктність, а також процесуальний юридичний факт. Зокрема, в нормі цивільного процесуального права визначається коло справ, які можуть розглядатися у порядку здійснення цивільного судочинства з участю держави, судові процедури, а також процесуально-правове становище держави як учасника цивільної справи. Будучи носієм цивільної процесуальної правосуб'єктності, цивільна процесуальна правосуб'єктність держави, реалізується через її уповноважених органів влади (ч. 4 ст. 58 ЦПК України), а в окремих випадках і відповідних посадових осіб (ч. 4, 5 ст. 56 ЦПК України). Аналізуючи процесуальні юридичні факти як передумову участі держави у цивільних процесуальних правовідносинах, зроблено висновок про те, що у цьому випадку, має йтися саме про юридичний склад як передумову участі держави у таких правовідносинах.

Ключові слова: держава, цивільні процесуальні правовідносини; норма процесуального права; процесуальна правосуб'єктність; процесуальний юридичний факт; цивільне судочинство.

Oleh Kuzmych. Prerequisites for state participation in civil procedural legal relations

This article analyses the procedural aspects of state participation in civil procedural legal relations. The article analyses the relationship between the preconditions for the emergence of civil procedural legal relations and the grounds for their emergence. It is determined that the grounds for the emergence of civil procedural legal relations are one of the preconditions for their emergence.

It is determined that the prerequisites for the emergence of civil procedural legal relations are the norms of civil procedural law, procedural legal capacity and procedural legal facts. At the same time, it is noted that the prerequisites for the emergence of civil procedural legal relations are also prerequisites for the participation of certain legal entities, including the state, in such legal relations.

It has been determined that the prerequisites for the state's participation in civil procedural legal relations are also the norms of procedural law, procedural legal capacity, and procedural legal facts. In particular, the norm of civil procedural law defines the range of cases that can be considered in civil proceedings with the participation of the state, court procedures, as well as the procedural legal status of the state as a participant in civil proceedings. As the bearer of civil procedural legal capacity, the civil procedural legal capacity of the state is exercised through its authorised bodies (Part 4 of Article 58 of the Code of Civil Procedure of Ukraine) and, in certain cases, through the relevant officials (Parts 4 and 5 of Article 56 of the Code of Civil Procedure of Ukraine). Analysing procedural legal facts as a prerequisite for the state's participation in civil procedural legal relations, it was concluded that in this case, it should be precisely the legal composition that is a prerequisite for the state's participation in such legal relations.

Keywords: state, civil procedural legal relations; procedural law norm; procedural legal capacity; procedural legal fact; civil proceedings.